

В.В. Радченко, канд. екон. наук, доц.

НАРОЩУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

В статті розглядаються конкурентні переваги України в сфері виробництва продовольства. Робиться оцінка соціально-економічних перетворень в аграрному секторі економіки як таких, що підірвали конкурентоспроможність країни на світових продовольчих ринках.

The article describes competitive advantages of Ukraine in the field of food production. The article gives evaluation to socio-economic changes in agricultural sector of economy. The changes were really bad for making Ukraine competitive at world food markets.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, продовольчі ресурси, продовольчі ринки, аграрний сектор, власність.

Keywords: competitiveness, competitive advantage, food resources, food markets, agriculture sector, property.

Загострення конкурентної боротьби у світовому господарстві – характерна ознака XXI століття. Зумовлюється це рядом обставин. Найбільш глибокою економічною основою цього є, з одного боку, скорочення світових енергетичних та матеріальних ресурсів, а, з іншого, – невпинне зростання їх споживання. Поглиблення протиріччя між світовим споживанням і його ресурсним забезпеченням зумовлюється реакцією на глобалізацію світового господарства, посиленням конкурентної боротьби в економічній сфері між окремими країнами (групами країн) у зв'язку з великою різницею в рівнях їх споживання на душу населення, нерівномірністю економічного розвитку країн, національними (регіональними) відмінностями в потребах, світовими кризами та труднощами економічного зростання, гостротою соціальних та демографічних проблем, екологічними факторами, підприємницькими цілями та ін. За таких умов фактор конкурентної боротьби став органічною складовою формування і здійснення економічної політики держав та господарюючих суб'єктів країн.

Україна у світових рейтингах конкурентоспроможності посідає найнижчі місця. Так, у 2007-2008 роках за показниками глобального індексу конкурентоспроможності вона посідає 73-місце, поступившись таким країнам як Литва (38 місце), Росія (58), Казахстан (61), Узбекистан (62), Азербайджан (66), В'єтнам (68), Бразилія (72) [1,7]. Зрозуміло, що підвищення конкурентоспроможності України як суб'єкта світового господарства є наріжною проблемою її розвитку і досягнення прогресивних світових стандартів якості життя.

Економічна теорія має значні досягнення в дослідженні методології, суті, напрямів, факторів та показників конкурентоспроможності окремих країн. Особливе значення має дослідження продовольчої проблеми як фактора конкурентоспроможності. Суть в тому, що цей фактор, будучи основним у відтворенні

людського життя, має наскрізну дію, активно впливає на інші фактори конкурентоспроможності. Отже, має інтегральний характер. Від забезпеченості країни продовольчими ресурсами залежить досягнення того чи іншого рівня життя людей, формування дієздатної з відповідною якістю робочої сили, демографічна ситуація в країні, розвиток галузей національної економіки, виробничої і соціальної інфраструктур, сфери послуг, забезпечення безпеки країни, участь у розв'язуванні світової продовольчої проблеми та доланні продовольчої кризи тощо.

Підкреслимо, що в світі продовольча проблема є досить гострою. Наприкінці 90-х ХХ ст. - на початку ХХІ ст. на Землі голодувало понад 1,1млрд. осіб. Споживання продовольства на душу населення у країнах, що розвиваються, у 1990-1992рр. становило 2520ккал., у 2010р.(прогноз) – 2730 [2,189-190].

В Україні, яка зазнала великих економічних втрат в трансформаційний період, особливо в 1990-1999 рр., коли ВВП країни скоротився на 59,2%, промислове виробництво – на 48,9%, сільськогосподарське виробництво – на 51,5%, а реальна заробітна плата зменшилась в 3,82 рази [3], нарощування продовольчих ресурсів є першорядною умовою розв'язання не тільки власне проблеми забезпечення населення продовольчими товарами, а й цілого комплексу інших проблем: розвитку суспільного виробництва, соціальної сфери, утримання невиробничої сфери, створення сприятливих умов для підростаючого покоління, людей пенсійного віку, розвитку освіти, науки, охорони здоров'я тощо. Проте на цьому значення проблеми нарощування продовольчих ресурсів в нашій країні не закінчується. Поскільки Україна має унікальні природні можливості для зростання сільськогосподарського виробництва і створення масштабного продовольчого фонду, потенційні дані для розвитку всього агропромислового комплексу (АПК) країни, вигідне географічне розміщення, розвинену інфраструктуру та багатогранність зовнішньоекономічних зв'язків, постільки нарощування продовольчих ресурсів нашої країни має розглядатися як один із найважливіших чинників її конкурентних переваг.

В нашій Україні обробляється більше земель, ніж в Європі. Землі сільськогосподарського призначення на 1 січня 2010р. склали 42813,7 тис. га, тобто 70,9% від всієї площі землі [4, 515]. Україна – визнана аграрна держава, яка займає перше місце в світі по експорту ячменю, третє – по експорту зерна [5].

Конкурентні переваги України, пов'язані із нарощуванням продовольчих ресурсів, зводяться не лише до забезпечення можливостей реалізації на світових ринках надлишків продовольства (зерна та ін.). Проблема розглядається значно ширше. Суть в тому, що аграрний сектор України в змозі, при достатній його ефективності, сформувавати такий експортний продовольчий фонд, реалізація якого на світових ринках змогла б забезпечити формування коштів, необхідних для закупівлі енергоносіїв та товарів промислової групи технологічного призначення.

Розв'язання проблеми нарощування продовольчих ресурсів передбачає розвиток всього АПК країни. Проте на сьогодні центральною ланкою став його аграрний сектор (II сфера). Адже в результаті невдалих аграрних реформ в трансформаційний період,

сільське господарство України значно скоротило виробництво сільськогосподарських продуктів, знизилася їх ефективність, відбулася деградація села. Виробництво зерна у 1990р. склало 51009 тис.т, у 2000р. – 24459 тис.т, 2009р. – 46028 тис.т; цукрових буряків відповідно 44264 тис.т; 13199 тис.т, 10067 тис.тонн.

Продукція сільського господарства у 1990р. складала 145875 млн.грн.(у порівняльних цінах 2005 року), а у 2009р. – 102093 млн.грн. Особливо скоротилась продукція тваринництва: відповідно з 79315 до 40548млн.грн. На одну особу у 1990 р. вироблялося 2811 грн. продукції сільського господарства, а у 2009 р. – 2217 грн. У 1990 р. на одну особу вироблялось м'яса (у забійній вазі) 84,0 кг, молока – 472,3 кг, яєць – 314 штук, а у 2009 р. відповідно: 41,6 кг, 252,1 кг, 345 штук [4, 141, 143]. Поголів'я великої рогатої за ці роки скоротилося з 2463 тис. голів до 4827 тис. голів, в тому числі корів - з 8378 тис. голів до 2737 тис. голів; свиней - з 19427 тис. голів до 7577 тис. голів; овець та кіз - з 8419 тис. голів до 1833 тис. голів [4,178]. Знизилась урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тваринництва. Парк тракторів скоротився з 495 тис. до 169 тис., зернозбиральних комбайнів – із 107 тис. до 38 тис., вантажних автомобілів – із 296 тис. до 109 тис. шт.[4, 147]. Основними виробниками сільськогосподарської продукції тепер стали господарства населення. Частка сільськогосподарських підприємств у 2009р. склала 44,7 % [4, 141].

Не дивно, що Україна перетворилась на стабільного імпортера продуктів харчування. Ми завозимо цукор із Білорусії, сало – з Китаю, багато м'ясних виробів – із Польщі та ін. У 2010р. імпорт продуктів тваринницького походження склав 1241690,5 тис. дол, а експорт – 771386,6 тис. дол. А відношення імпорту готових харчових продуктів до їх експорту у цьому році склало 97,4% [4].

Сучасний стан аграрного сектора України є дзеркалом тих економічних відносин, які склалися в ньому в трансформаційний період. Очевидним є те, що Україна не скористалася абсолютними перевагами у виробництві сільськогосподарської продукції і не реалізує свої можливості на світових ринках. Нарощування продовольчих ресурсів в країні потребує перетворення сільського господарства в інтенсивну і продуктивну галузь. Але насамперед потрібно здійснити аналіз власних помилок.

Щоб дослідити будь-яке явище, потрібно застосувати комплексний системний підхід. Саме цього часто бракує нашій аграрній науці, яка здебільшого проблему розвитку сільського господарства розглядає тільки через призму бізнесових інтересів в короткочасовому періоді, не враховуючи стратегічні пріоритети країни, інтереси майбутніх поколінь.

З нашої точки зору, конкурентні переваги, пов'язані з можливостями виробництва продовольства, Україна в значній мірі підірвала в процесі реформування сільського господарства, яке здійснювалося на антинауковій основі, з порушенням закономірностей і нехтуванням особливостей розвитку аграрної сфери. В основу аграрних перетворень була покладена горезвісна ліберальна модель ринкової економіки, сліпе копіювання історичних схем інших країн, нехтування особливостями

розвитку власного аграрного виробництва. В конкретнішому вигляді антинауковість реформаторських дій проявилася в наступному:

- Відбулася необґрунтована децентрація сільськогосподарського виробництва яка супроводжувалася підривом зрівноваженого великого землеволодіння і землекористування, розбазарюванням земель, техніки, комунікацій тощо. Були не тільки знищені великі сільськогосподарські колгоспи і радгоспи, підприємства, а й зруйнована їх матеріальна база, що негативно позначилося на ефективності нових сільськогосподарських формувань.

- Виникло розбалансування відносин власності на селі, виведення землі із державного землеволодіння, усунення контролю держави над її використанням. Масова приватизація земель сільськогосподарського призначення в наших умовах, як показують дослідження, не тільки не стала ефективним засобом піднесення сільськогосподарського виробництва, а, навпаки, породила низку негативних явищ у використанні землі та організації с.г. виробництва.

- З'явилася глибока розбіжність економічних інтересів як в аграрному секторі, так і в усьому АПК країни. Сьогодні економічно роз'єднані власність на землю, землекористування, інвестування, організація виробництва на селі та ін. Існує постійний диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію і продукцію першої сфери АПК – сільськогосподарського машинобудування на інших фондоозброюючих галузях АПК.

- Сільське господарство України не має належної державної підтримки та захисту. Це гальмує формування ефективних відносин власності в аграрному секторі. Адже в сільському господарстві нівелювати ризики і труднощі відтворення, пов'язані з його специфікою, найбільш надійно і економічно обґрунтовано можна лише на основі державної системи гарантій і допомоги.

- Не створений ефективний механізм грошово-кредитного обслуговування аграрного сектора. А тому сільськогосподарські виробники не можуть забезпечувати розширене відтворення, часто звужують своє виробництво чи банкрутують. Сьогодні аграрний сектор не має необхідної кількості техніки, мінеральних добрив, хімічних і біологічних засобів боротьби із шкідниками і хворобами. В аграрному виробництві відбувається деіндустріалізація та перехід на ручну працю. У розрахунку на 100 га сільгоспугідь у нас тракторів менше, ніж у Німеччині, у 8,7 рази, ніж у Франції – у 6,8 рази, ніж у Великобританії – у 8,4 рази; зернозбиральних комбайнів відповідно у 4,1, у 3,7 і в 3,3 рази [6, 23].

- В аграрному секторі України утвердилися несправедливі і економічного необґрунтовані розподільчі відносини. Так, у 2009 р. середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників у сільському господарстві складала лише 1220 грн. (в середньому по Україні – 1906 грн.) [4, 398]. Кількість домогосподарств з грошовими витратами у місяць до 480 грн. у 2009 р. складала у сільській місцевості 13,7 %, а у міській – 4,9 %. Частка домогосподарств із середньодушовими доходами у

місяць, нижчими за прожитковий мінімум цього року, у сільській місцевості була на рівні 46,1 %, а у міській – 22,8 % [4, 404].

Очевидно, що сучасний аграрний сектор економіки України потребує кардинальної переорганізації. Найголовнішим є досягнення відповідності між величезними потенційними можливостями сільського господарства, закладеними в родючих ґрунтах і сприятливих кліматичних умовах, та соціально-економічними формами сільськогосподарського виробництва. Цьому також мають підпорядковуватися зв'язки нашого аграрного сектора із Світовою організацією торгівлі (СОТ). Україна повинна відстоювати національні інтереси і не допускати формування колоніальної залежності.

Інтенсивно зараз обговорюється питання щодо створення в Україні вільного ринку землі. Історичний досвід і економічна наука стверджують, що такий спосіб землеволодіння і землекористування для нашої країни є недоцільним як з економічної, так і з соціальної та національної точок зору. Найдоцільніше було б зберегти конституційне положення про право Українського народу на землю. Верховним власником землі від імені Українського народу має бути держава (державні органи). Окремі ж суб'єкти господарювання на приватно-орендній основі користуються землею та входять у економічні відносини з державою щодо її використання.

Запропонована схема землеволодіння і землекористування в Україні забезпечить широкий простір для розвитку великого сільськогосподарського виробництва, зменшує конкурентні ризики, створює умови для розвитку колективних форм господарювання на землі, різноманітних об'єднань, асоціацій, а також фермерства та селянських господарств. На цій основі Україна зможе реалізувати свій потужний потенціал з нарощування продовольчих ресурсів як чинник конкурентних переваг.

Література:

1. Моніторинг конкурентоспроможності. – 2008. - №1-2.
2. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2т. Т.2. - Львів: Світ, 2006.
3. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії та соціального розвитку України на 2002-2011 роки: Послання Президента України до Верховної Ради України // Урядовий кур'єр, 2002, 4 червня.
4. Статистичний щорічник України за 2009 рік. Київ, 2010. Веб-сайт www.ukrstat.gov.ua
5. Київській телеграфъ. – 2010, 6-12 августа.
6. Ситник В.П. Формування і реалізація державної політики в розвитку матеріально-технічної бази АПК в Україні // Економіка АПК. 2003, №2.